

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ในพื้นที่ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

The Opinion of the Nipa Palm Farmer in WangWon Sub district, Kan Tang District, Trang Province

จารีพร เพชรชิต^{1*} สาทิต บัวขาว¹ รัตนา อุจน์จันทร์¹ ฤกษ์ชัย ช่วยมั่ง¹ และนศพร ธรรมโชติ²
Jareporn Phetchit^{1*} Sathit Buakhao¹ Rattana Unjan¹
Regchai Chuaymung¹ and Nasaporn Thammachot²

บทคัดย่อ

การศึกษา ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ในพื้นที่ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง รวบรวมข้อมูลโดยแบบสัมภาษณ์จากเกษตรกรผู้ทำปลูกจาก กลุ่มตัวอย่าง 100 คน โดยใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต การทดสอบค่าที (t-test) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 56 มีอายุเฉลี่ย 45.70 ปี จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีรายได้ของครัวเรือน เฉลี่ย 11,463.23 บาท ทำสวนจาก เป็นระยะเวลาเฉลี่ย 41.36 ปี มีพื้นที่ทำสวนจาก เฉลี่ย 4.87 ไร่/ครัวเรือน พันธุ์ที่นิยมปลูกได้แก่ กูเหลื่อม และก้านแดง เหตุจูงใจในการปลูกจาก คือ การสืบทอดจากบรรพบุรุษทั้งหมด เกษตรกรทั้งหมดไม่เคยได้รับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกจาก ไม่เคยวิเคราะห์ธาตุอาหารดิน ไม่มีการใส่ปุ๋ยสวนจาก จำหน่ายใบจากในรูปแบบใบจากสด และจำหน่ายผลผลิตให้แก่ผู้รับเหมา ความถี่ในการจำหน่าย เฉลี่ย 2 ครั้ง/ปี ราคา 2,620.97 บาท/ไร่/ครั้ง มีรายได้เฉลี่ย 5,241.93 บาท/ไร่/ปี ปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพทำสวนจากทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ (ค่าเฉลี่ย 4.00) ด้านสังคม (ค่าเฉลี่ย 4.18) ด้านส่งเสริมและเผยแพร่ (ค่าเฉลี่ย 3.83) ข้อเสนอแนะจากเกษตรกรผู้ทำสวนจาก พบว่า ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ สิทธิในการเข้าถึงที่ดินมีน้อย และขาดการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ องค์ความรู้ด้านการปลูกจากเจ้าหน้าที่

คำสำคัญ: จาก, เกษตรกร, วังวน

¹ สาขาพัฒนาการเกษตรและธุรกิจเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (สไใหญ่) ตำบลถ้ำใหญ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80110

² สาขาเทคโนโลยีเครื่องจักรกลการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (สไใหญ่) ตำบลถ้ำใหญ่ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80110

* Corresponding author e-mail: aungsumailn.jp@gmail.com

Abstract

Study of Opinion the Nipa palm farmer in WangWon Sub-district, Kan Tang District, Trang Province. Data were collected by interviewing 100 farmers. Simple statistical methods were used to analyzed data include of mean, percentage, standard deviation T test. 1) Farmers: The farmers are female. The average age was 45.70 years old (56%). They mostly graduated secondary school. Have a household income of 11,463.23 baht a year. Planting Nipa plam for an average duration of 41.36 years. Use 4.87 rai / household. The popular species include KanDang and KanLay. The motivation to plant rambutan is inherited from ancestors. Farmers never received knowledge about Nipa plam planting. Never analyze nutrients in the soil. No fertilizer for Nipa plam. The sold in the form of fresh Nipa plam leaves. The sold to contractors. The selling frequency is 2 times / year, price 2,620.97 baht / rai / time. The average income is 5,241.93 baht / rai / year. Factors affecting the career in Nipa palm plantations, Economic (average 4.00), Social (average 4.18), Promotion and dissemination (average 3.83). Lack of support from the government. Suggestion : There are few rights to access the land and lack of public relations to disseminate knowledge on planting from officials.

Keywords: Nipa palm, Farmer, WangWon

บทนำ

จาก *Nypa fruticans* เป็นพืชจำพวกปาล์ม โดยมีการจัดอยู่ในวงศ์ย่อย Nypoideae ซึ่งมีสกุลเดียว และเป็นปาล์มเพียงชนิดเดียวที่เป็นพืชในป่าชายเลน ซึ่งคนไทยรู้จักมานาน และใช้ประโยชน์ของจากได้เป็นอย่างดี ตั้งแต่ใบจนถึงผล ใบจากมีลักษณะคล้ายใบมะพร้าว แต่มีความเหนียว และกว้างกว่า ทำให้สามารถใช้นำมาเย็บเป็นตับ เรียกว่า "ตับจาก" แล้วนำไปมุงหลังคา กันแดดกันฝนได้เป็นอย่างดี แม้ว่าจะใช้งานไปนาน ใบจากกรอบ เปลี่ยนจากสีเขียวเข้ม เป็นสีเหลือง สีน้ำตาล กระทั่งเกือบเป็นสีดำ แต่ก็ยังคงกันฝนและแดดได้ จนกว่าจะแห้งกรอบและผุไป ใช้ทำหมวกที่เรียก "เปี้ยว" พอนจากใช้ทำเชื้อเพลิง ใบจากอ่อนตากแห้งใช้มวนยาสูบ ห่อขนมต้ม ทำที่ตักน้ำเรียก "หมาจาก" ตอกปิต เสวียนหม้อ ใช้ห่อขนมจาก ซึ่งเป็นขนมที่ทำจากแป้ง น้ำตาล และมะพร้าว ผสมกันจนเหลวได้ที่ แล้วนำห่อด้วยใบจาก ปิ้งบนไฟ จนมีกลิ่นหอม แม้อาจมีการใช้ใบมะพร้าวมาห่อ แต่ก็ไม่ค่อยเหมาะเท่าใช้ใบจาก ใบจากใช้ต้มน้ำดื่มแก้อาการท้องร่วงได้ ในหมู่เกาะโรตี และชาวูใช้ใบจากเป็นอาหารหมูเพื่อให้เนื้อหมูมีรสหวาน

การปลูกจากเป็นอาชีพที่สำคัญอีกอาชีพหนึ่งนอกเหนือจากการทำการเกษตร (ยางพารา และปาล์มน้ำมัน) การเพาะสัตว์น้ำชายฝั่ง (เลี้ยงกุ้งทะเล และปลากระชัง) การประมง และรับจ้างทั่วไป ของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน ซึ่งเป็นอาชีพหลัก และเป็นอาชีพรองให้แก่หลายครัวเรือนในชุมชน ปัจจุบันมีการนำส่วนประกอบต่าง ๆ ของจากมาใช้ประโยชน์ เช่น ใช้ใบจากในการทำฝายบ้าน มุงหลังคา มวนบุหรี ทำภาชนะต่างๆ เช่น หมวก ภาชนะตักน้ำ (ติหมา) ไม้กวาด กระเช้า ถาด

รองผลไม้ ฝาคี ฯลฯ การทำกระดาษสาจากทางจาก ใช้เป็นอาหารได้แก่ ผล ยอดอ่อน และการปาด น้ำหวานจากต้นจากเพื่อทำน้ำตาล น้ำส้มสายชู เกษตรกรในพื้นที่ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ส่วนใหญ่นิยมจำหน่ายจากเป็นใบยาสูบ (ใบจาก) เพราะเป็นที่ต้องการของตลาดจำนวนมาก ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการปลูกจาก แต่เกษตรกรในพื้นที่ยังขาดการส่งเสริม เช่น ด้านการตลาด ด้านโรค ด้านกายภาพ เป็นต้น จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของอาชีพปลูกจาก จึงทำการศึกษา ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก พื้นที่ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพการปลูกจากในอนาคตต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่การวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือ ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษามีโอกาสเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้มาก

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้มีส่วนจาก ปลูกจากเพื่อจำหน่าย ในตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง จำนวน 5 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 4,364 ราย

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ เกษตรกรผู้มีส่วนจาก ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะเกษตรกรที่มีส่วนจากในพื้นที่ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ควบคู่กับการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Selection) เพื่อขอคำแนะนำเกษตรกรรายอื่นๆ ในชุมชน ที่มีอาชีพปลูกจากเช่นเดียวกับตนเอง ได้ตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 100 ราย ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และระดับความคลาดเคลื่อนร้อยละ 0.05 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้มีส่วนจากที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (ราย)					รวม
	หมู่ที่ 1	หมู่ที่ 2	หมู่ที่ 3	หมู่ที่ 4	หมู่ที่ 5	
เกษตรกรผู้มีส่วนจาก	10	8	20	50	12	100

3. เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล

3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้
ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ ลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายเปิด และคำถามปลายปิด

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านส่งเสริมและเผยแพร่ ลักษณะคำถามจะเป็น

แบบให้เลือกตอบ 5 ระดับ ตามความคิดเห็น (Rating Scale) โดยให้ผู้เลือกตอบเพียงคำตอบเดียว มีเกณฑ์การให้คะแนนเป็นดังนี้ (บุญสม ภูเจริญ, 2555)

เห็นด้วยมากที่สุด	5	คะแนน
เห็นด้วยมาก	4	คะแนน
เห็นด้วยปานกลาง	3	คะแนน
เห็นด้วยน้อย	2	คะแนน
เห็นด้วยน้อยที่สุด	1	คะแนน

เกณฑ์การแปลผลใช้เกณฑ์การแปลผลตามหลักเกณฑ์การแบ่งแบบใช้อันตรภาคชั้นโดยใช้คะแนนสูงสุด-คะแนนต่ำสุด ผลลัพธ์ที่ได้หารด้วยจำนวนชั้นที่แบ่งซึ่งในการศึกษาคั้งนี้คะแนนสูงสุดคือ 5 และคะแนนต่ำสุดคือ 1 แบ่งเป็นชั้นออกเป็น 5 ระดับ มีอัตราภาคชั้นเท่ากับ 0.80 นำมากำหนดขอบเขตมัธยฐาน ในการอ่านช่วงค่าเฉลี่ย ดังนี้

ขอบเขตมัธยฐาน	4.21 - 5.00	หมายถึงมีเห็นด้วยในระดับมากที่สุด
ขอบเขตมัธยฐาน	3.41 - 4.20	หมายถึงมีเห็นด้วยในระดับมาก
ขอบเขตมัธยฐาน	2.61 - 3.40	หมายถึงมีเห็นด้วยในระดับปานกลาง
ขอบเขตมัธยฐาน	1.81 - 2.60	หมายถึงมีเห็นด้วยในระดับน้อย
ขอบเขตมัธยฐาน	1.00 - 1.80	หมายถึงมีเห็นด้วยในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอาชีพปลูกจากของเกษตรกร ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิดผู้ตอบแบบสอบถามมีอิสระในการตอบคำถาม

3.2 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เพื่อให้เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ ดำเนินการโดยนำแบบสอบถามฉบับร่างที่สร้างขึ้นนำไปทดสอบใช้ก่อนนำไปใช้จริง (Try out) ในกลุ่มประชากรในพื้นที่ ๆ ไม่ได้รับการสุ่มคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาหาความเชื่อมั่นของตัวชี้วัด (Reliability) ในส่วนที่ 3 ของแบบสอบถามโดยวิธีการวิเคราะห์รายข้อ (Item analysis) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency) และคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา ด้วยสูตรของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) โดยใช้คำสั่ง Reliability ที่มีอยู่ในโปรแกรม SPSS/PC+ (ศิริชัย พงษ์วิชัย, 2543: 126 - 131) หากพบว่า แบบทดสอบมีความน่าเชื่อถือต่ำเกินไป (โดยพิจารณาจากค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา) ก็ปรับปรุงข้อคำถามบางข้อที่ใช้ภาษาไม่ชัดเจนหรือเข้าใจยาก ให้มีความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น

แบบสัมภาษณ์ที่จัดทำขึ้นและผ่านการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือแล้วประกอบด้วย 3 ด้าน แต่ละด้านมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ และมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา 0.805
2. ด้านสังคม และมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา 0.831
3. ด้านส่งเสริมและเผยแพร่ และมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา 0.837

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลส่วนโดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ (Solstics program in Social Science, SPSS) โดยใช้สถิติดังต่อไปนี้

4.1 สถิติบรรยาย (Descriptive statistics) เพื่ออธิบายสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มตัวอย่างและการศึกษากลไกราคาของผลิตภัณฑ์จาก ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ประกอบด้วย

4.1.1 ค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้อมูลระดับ

นามบัญญัติ (Nominal Scale) และข้อมูลระดับมาตราอันดับ (Ordinal Scale)

4.1.2 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Average mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) เพื่ออธิบายข้อมูลกลุ่มตัวอย่างที่เป็นระดับมาตราอันดับ (Ordinal Scale) และข้อมูลระดับช่วง (Interval scale)

4.2 สถิติอ้างอิง (Inferential statistics) เพื่อทดสอบสมมติฐาน

4.2.1 การทดสอบค่าที (t-test) ในการทดสอบค่าเฉลี่ยประชากรกลุ่มเดียว ใช้ในการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นต่อความต้องการทำเกษตรกรรมของเยาวชนกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ในสมมติฐานโดยใช้สูตร

$$\text{สูตร} = \frac{\bar{x} - \mu}{s/\sqrt{n}}$$

เมื่อ $\bar{x}$	=	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
μ	=	ค่าเฉลี่ยของประชากรที่กำหนดขึ้นมาทดสอบ
s	=	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของกลุ่มตัวอย่าง
n	=	จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้ปลูกจาก

เพศ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56.00) เพศหญิง และ(ร้อยละ 44.00) เป็นเพศชาย

อายุ ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ อายุเฉลี่ย 45.70 ปี

ระดับการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 38.20) จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น รองลงมา (ร้อยละ 29.40) จบชั้นประถมศึกษา (ร้อยละ 23.50) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 5.90) ปริญญาตรีหรือสูงกว่า และ(ร้อยละ 2.90) จบชั้นอนุปริญญา

จำนวนสมาชิกในครอบครัว ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ เฉลี่ย 4.22 คน อยู่ในภาคการเกษตร เฉลี่ย 2.54 คน อยู่นอกภาคการเกษตร เฉลี่ย 1.67 คน

รายได้ของครัวเรือน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 11,463.23 บาท ต่อเดือน

การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันเกษตรกร (ร้อยละ 66.80) และเมื่อศึกษารายละเอียดพบว่า เป็นสมาชิกมากที่สุด คือ กลุ่ม ธกส. (ร้อยละ 59.10) และ(ร้อยละ 40.90) กลุ่มแม่บ้าน

การรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตร ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกร (ร้อยละ 31.80) มีรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตรมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมา (ร้อยละ 30.50) รับรู้ข่าวสาร

เกี่ยวกับการเกษตรจากเพื่อนบ้าน (ร้อยละ 28.30) รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตรทางอินเทอร์เน็ต และ (ร้อยละ 4.70) รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการเกษตรทางหนังสือพิมพ์และวิทยุในจำนวนเท่ากัน

2. ข้อมูลด้านราคาของจาก

ระยะเวลาในการปลูกจาก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกจาก เฉลี่ย 41.36 ปี

พื้นที่ถือครองทำการเกษตรทั้งหมด: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรทั้งหมด เฉลี่ย 14.38 ไร่/ครัวเรือน

จำนวนพื้นที่ปลูกจาก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ปลูกจาก เฉลี่ย 4.87 ไร่/ครัวเรือน

แหล่งพันธุ์จากที่ใช้ปลูก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรใช้ปลูกพันธุ์งูเหลือม และก้านแดงในจำนวนเท่ากัน (ร้อยละ 50.00)

เหตุจูงใจในการปลูกจาก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรสืบทอดจากบรรพบุรุษทั้งหมด (ร้อยละ 100.00)

การรับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกจาก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรไม่เคยได้รับการฝึกอบรมทั้งหมด (ร้อยละ 100.00)

การวิเคราะห์ธาตุอาหารดิน: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรทั้งหมดไม่เคยวิเคราะห์ธาตุอาหารดิน (ร้อยละ 100.00)

การใส่ปุ๋ย: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรทั้งหมดไม่มีการใส่ปุ๋ยสวนจาก (ร้อยละ 100.00)

ประเภทการจำหน่าย: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรทั้งหมด จำหน่ายไปจากสด (ร้อยละ 100.00)

แหล่งจำหน่ายผลผลิตจาก: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรทั้งหมดจำหน่ายผลผลิตให้แก่ผู้รับเหมา (ร้อยละ 100.00)

ความถี่ในการจำหน่าย: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตจาก เฉลี่ย 2 ครั้ง/ปี

ราคาจำหน่ายผลผลิต: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรจำหน่ายผลผลิตจาก เฉลี่ย 2,620.97 บาท/ไร่/ครั้ง

รายได้: ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีรายได้ เฉลี่ย 5,241.93 บาท/ไร่/ปี

3. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก

3.1 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านเศรษฐกิจ

ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.00) เมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ลำดับที่ 1 คือ การปลูกจากสามารถใช้แรงงานในครัวเรือน โดยไม่ต้องจ้างแรงงานภายนอก (ค่าเฉลี่ย 4.47) ลำดับที่ 2 คือ การปลูกจากมีรายได้สม่ำเสมอตลอดปี (ค่าเฉลี่ย 4.40) ลำดับที่ 3 คือ การปลูกจากไม่จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสิน (ค่าเฉลี่ย 4.37) ลำดับที่ 4 คือ การปลูกจากใช้เงินลงทุนเริ่มต้นน้อย และพันธุ์ต้นจากมีราคาถูก (ค่าเฉลี่ย 4.33) ลำดับที่ 5 คือ การปลูกจากให้ผลตอบแทนเร็ว เมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น การปลูกจากมีกำไรสุทธิมากเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น

(ค่าเฉลี่ย 4.20) ลำดับที่ 6 คือ การปลูกจากมีค่าใช้จ่ายต่ำ การปลูกจากมีความเสี่ยงน้อย (ค่าเฉลี่ย 4.17) และมีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ (ค่าเฉลี่ย 1.40) ตามลำดับ (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ระดับปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก

(N = 100)			
ปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก	$\bar{x}$	S. D.	ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก
1.1 การปลูกจากใช้เงินลงทุนเริ่มต้นน้อย	4.33	0.48	เห็นด้วยมากที่สุด
1.2 การปลูกจากไม่จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสิน	4.37	0.49	เห็นด้วยมากที่สุด
1.3 พันธุ์ต้นจากมีราคาถูก	4.33	0.48	เห็นด้วยมากที่สุด
1.4 การปลูกจากมีค่าใช้จ่ายต่ำ	4.17	0.70	เห็นด้วยมาก
1.5 การปลูกจากสามารถใช้แรงงานในครัวเรือน โดยไม่ต้องจ้างแรงงานภายนอก	4.47	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
1.6 การปลูกจากให้ผลตอบแทนเร็ว เมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น	4.20	0.48	เห็นด้วยมาก
1.7 การปลูกจากมีกำไรสุทธิมากกว่า เมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น	4.20	0.48	เห็นด้วยมาก
1.8 การปลูกจากมีรายได้สม่ำเสมอตลอดปี	4.40	0.50	เห็นด้วยมากที่สุด
1.9 การปลูกจากมีความเสี่ยงน้อย	4.17	0.46	เห็นด้วยมาก
1.10 มีการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ	1.40	0.50	เห็นด้วยน้อย
รวม	4.00	0.13	เห็นด้วยมาก

3.2 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านสังคมอยู่ในระดับมาก(ค่าเฉลี่ย 4.18) เมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ลำดับที่ 1 คือ มีการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงาน (ค่าเฉลี่ย 4.53) ลำดับที่ 2 ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง (ค่าเฉลี่ย 4.50) ลำดับที่ 3 คือ เป็นอาชีพที่มีเกียรติทำชื่อเสียงให้ครอบครัว ทำให้เกิดการเรียนรู้และนำมาปฏิบัติ การปลูกจากจะพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียง (ค่าเฉลี่ย 4.47) ลำดับที่ 4 คือ มีศูนย์กลางในการเรียนรู้สนับสนุนสาธิต เสริมสร้างทักษะ (ค่าเฉลี่ย 4.33) ลำดับที่ 5 คือ ทำให้มีโอกาสอยู่ในพื้นที่และมีครอบครัวที่อบอุ่น (ค่าเฉลี่ย 4.27) ลำดับที่ 6 คือ ได้รับการยอมรับจากสังคม (ค่าเฉลี่ย 4.20) และลำดับที่ 7 คือ มีหน่วยงานจากภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน (ค่าเฉลี่ย 2.43) (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ระดับปัจจัยด้านสังคมที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านสังคม

(N = 100)

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก	$\bar{x}$	S. D.	ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก
2.1 เป็นอาชีพที่มีเกียรติทำชื่อเสียงให้ครอบครัว	4.47	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.2 ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว	4.50	0.68	เห็นด้วยมากที่สุด
2.3 ทำให้มีโอกาสอยู่ในพื้นที่และมีครอบครัวที่อบอุ่น	4.27	0.74	เห็นด้วยมากที่สุด
2.4 มีศูนย์กลางในการเรียนรู้สนับสนุน สาธิต เสริมสร้างทักษะ	4.33	0.61	เห็นด้วยมากที่สุด
2.5 มีการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรกับ เจ้าหน้าที่ หรือ หน่วยงาน	4.53	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.6 มีหน่วยงานจากภาครัฐที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน	2.43	0.50	เห็นด้วยน้อย
2.7 ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง	4.50	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.8 ได้รับการยอมรับจากสังคม	4.20	0.85	เห็นด้วยมาก
2.9 ทำให้เกิดการเรียนรู้และนำมาปฏิบัติ	4.47	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.10 การปลูกจากจะพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียง	4.47	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	4.18	0.21	เห็นด้วยมาก

3.3 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านส่งเสริมและเผยแพร่

ผลการศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านส่งเสริมและเผยแพร่อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.83) เมื่อพิจารณาในแต่ละประเด็นโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ลำดับที่ 1 คือ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ค่าเฉลี่ย 4.73) ลำดับที่ 2 คือ มีการจัดกิจกรรมเสริมทักษะและความรู้ในการปลูกจาก มีโอกาสได้ไปทัศนศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (ค่าเฉลี่ย 4.57) ลำดับที่ 3 คือ มีการฝึกอบรมความรู้หรือศึกษาดูงาน (ค่าเฉลี่ย 4.53) ลำดับที่ 4 คือ มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริม การได้อ่านเอกสารคำแนะนำในการปลูกจาก มีหน่วยงานภาครัฐอยู่ใกล้แหล่งปลูกจาก (ค่าเฉลี่ย 4.50) ลำดับที่ 5 คือ ได้รับการฝึกปฏิบัติจริงกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ค่าเฉลี่ย 3.57) ลำดับที่ 6 คือ ได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ค่าเฉลี่ย 1.43) และลำดับที่ 7 คือ มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่องค์ความรู้ด้านการปลูกจากอย่างต่อเนื่อง จากเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานส่งเสริมการเกษตร (เฉลี่ย 1.40)

ตารางที่ 3 ระดับปัจจัยด้านส่งเสริมและเผยแพร่ที่มีผลต่อการทำอาชีพทำสวนจาก

(N = 100)

ปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก	$\bar{x}$	S. D.	ระดับปัจจัยที่มีผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก
3.1 มีการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ องค์ความรู้ด้านการปลูกจากอย่างต่อเนื่อง จากเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานส่งเสริมการเกษตร	1.40	0.50	เห็นด้วยน้อยที่สุด
3.2 ได้รับการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	1.43	0.82	เห็นด้วยน้อยที่สุด
3.3 มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริม	4.50	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
3.4 ได้รับการฝึกปฏิบัติจริงกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	3.57	0.57	เห็นด้วยปานกลาง
3.5 มีการจัดกิจกรรมเสริมทักษะและความรู้ในการปลูกจาก	4.57	0.50	เห็นด้วยมากที่สุด
3.6 การได้อ่านเอกสารคำแนะนำในการปลูกจาก	4.50	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
3.7 มีโอกาสได้ไปทัศนศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ	4.57	0.63	เห็นด้วยมากที่สุด
3.8 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	4.73	0.45	เห็นด้วยมากที่สุด
3.9 มีการฝึกอบรมความรู้หรือศึกษาดูงาน	4.53	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
3.10 มีหน่วยงานภาครัฐอยู่ใกล้แหล่งปลูกจาก	4.50	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
รวม	3.83	0.21	เห็นด้วยมาก

4. การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นด้านสังคมที่มีผลต่อการปลูกจากของเกษตรกร

4.1 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านเศรษฐกิจ

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านเศรษฐกิจ ทั้งหมดสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.40 อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($p \leq 0.01$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นด้านเศรษฐกิจส่งผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก และเมื่อพิจารณารายละเอียดความคิดเห็นต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 9 ประเด็น คือ 1.การปลูกจากสามารถใช้แรงงานในครัวเรือน โดยไม่ต้องจ้างแรงงานภายนอก 2.การปลูกจากมีรายได้สม่ำเสมอตลอดปี 3.การปลูกจากไม่จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสิน 4.การปลูกจากใช้เงินลงทุนเริ่มต้นน้อย 5.พันธุ์ต้นจากมีราคาถูก 6.การปลูกจากให้ผลตอบแทนเร็ว เมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น 7.การปลูกจากมีกำไรสุทธิมากเมื่อเทียบกับอาชีพเกษตรอื่น 8.การปลูกจากมีค่าใช้จ่ายต่ำ และ 9.การปลูกจากมีความเสี่ยงน้อย

4.2 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านสังคม

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านสังคม ทั้งหมดสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.40 อย่างมีนัยสำคัญยิ่งทางสถิติ ($p \leq 0.01$) จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นด้านสังคมส่งผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก และเมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดความคิดเห็นต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านสังคม พบว่า ประกอบด้วย 9 ประเด็น คือ 1.มีการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรกับ เจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงาน 2.ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว 3.ทำให้มีสุขภาพแข็งแรง 4.เป็นอาชีพที่มีเกียรติทำชื่อเสียงให้ครอบครัว 5.ทำให้เกิดการเรียนรู้และนำมาปฏิบัติ 6.การปลูกจากจะพัฒนาชุมชนให้มีชื่อเสียง 7.มีศูนย์กลาง

ในการเรียนรู้ส่วนบุคคล สาธิต เสริมสร้างทักษะ 8. ได้รับการยอมรับจากสังคม และ 9. ทำให้มีโอกาสอยู่ในพื้นที่และมีครอบครัวที่อบอุ่น

4.3 ระดับความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ด้านส่งเสริมและเผยแพร่

ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า ค่าเฉลี่ยระดับความคิดเห็นต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านส่งเสริมและเผยแพร่ ทั้งหมดสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.01$) จึงปฏิเสธสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่าระดับความคิดเห็นด้านส่งเสริมและเผยแพร่ส่งผลต่อการทำอาชีพปลูกจาก และเมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดความคิดเห็นต่อการทำอาชีพปลูกจากด้านส่งเสริมและเผยแพร่ พบว่า ประกอบด้วย 8 ประเด็น คือ 1. ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 2. มีการจัดกิจกรรมเสริมทักษะและความรู้ในการปลูกจาก 3. มีโอกาสได้ไปทัศนศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ 4. การฝึกอบรมความรู้หรือศึกษาดูงาน 5. ได้รับการฝึกปฏิบัติจริงกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6. มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริม 7. การได้อ่านเอกสารคำแนะนำในการปลูกจาก และ 8. มีหน่วยงานภาครัฐอยู่ใกล้แหล่งปลูกจาก

5. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอาชีพปลูกจากของเกษตรกร ในพื้นที่ ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

การศึกษาเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอาชีพปลูกจากของเกษตรกร พบว่า ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับอาชีพปลูกจากของเกษตรกร มากที่สุด (ร้อยละ 39.73) ขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ รองลงมา (ร้อยละ 31.51) สิทธิในการเข้าถึงที่ดินมีน้อย และขาดการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ องค์ความรู้ด้านการปลูกกระบวนการผลิตจากอย่างต่อเนื่อง จากเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานส่งเสริมการเกษตร (ร้อยละ 28.77)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการทำอาชีพปลูกจาก ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง สามารถนำมาอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้ ประเด็นเกษตรกรปลูกจาก พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกจาก เป็นระยะเวลา เฉลี่ย 41.36 ปี มีพื้นที่ถือครองทำการเกษตรทั้งหมด เฉลี่ย 14.38 ไร่/ครัวเรือน และเป็นพื้นที่ปลูกจาก เฉลี่ย 4.87 ไร่/ครัวเรือน แหล่งพันธุ์จากที่ใช้ปลูก ได้แก่ พันธุ์สุเหลื่อม และก้านแดงในจำนวนเท่ากัน (50.00) เหตุจูงใจในการปลูกจาก คือ การสืบทอดจากบรรพบุรุษทั้งหมด เกษตรกรทั้งหมดไม่เคยได้รับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการปลูกจาก ไม่เคยวิเคราะห์ธาตุอาหารดิน ไม่มีการใส่ปุ๋ยสวนจาก เกษตรกรทั้งหมดจำหน่ายใบจากในรูปแบบใบจากสด และจำหน่ายผลผลิตให้แก่ผู้รับเหมา ความถี่ในการจำหน่าย เฉลี่ย 2 ครั้ง/ปี ราคาจำหน่ายผลผลิต เฉลี่ย 2,620.97 บาท/ไร่/ครั้ง มีรายได้ เฉลี่ย 5,241.93 บาท/ไร่/ปี ซึ่งได้สอดคล้องผลการศึกษาของ ภูเวศ มณฑลเพชร (2555) ศึกษาเรื่องการประยุกต์เทคนิคการรับรู้ระยะไกลในการประเมินมูลค่าผลผลิตของต้นจากในพื้นที่ป่าชายเลน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าใบจากแก่ถ้าตัดขาย มีราคาทางละ 1.50 บาท ถ้าเย็บเป็นตับจาก มีราคาทางละ 7.50 บาท ส่วนลูกจาก มีราคาโหม่งละ 71 บาท และจากการประเมินมูลค่าผลผลิตของต้นจากในพื้นที่ป่าชายเลนจังหวัด

สมุทรสาครโดยยึดมูลค่าที่มากที่สุดเป็นหลัก พบว่า มีมูลค่าเท่ากับ 653,387,526 บาท ประเด็นประชาชนที่นิยมซื้อผลิตภัณฑ์จาก ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นการนิยมซื้อผลิตภัณฑ์จากทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย และด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่าระดับความคิดเห็นการนิยมซื้อผลิตภัณฑ์จากทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมีผลมาก ซึ่งได้สอดคล้องผลการศึกษาของ ประทานทิพย์ กระมล (2557) ปัจจัยที่สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการให้ราคาส่วนเพิ่มของผู้และการเพิ่มปริมาณการซื้อของผู้บริโภคเกี่ยวข้องกับความรู้ความเข้าใจระบบเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทัศนคติด้านคุณภาพผลผลิต ความปลอดภัยจากสารเคมีปนเปื้อนในผลผลิต และการได้รับข่าวสารความรู้จากการรณรงค์ และประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอในตลาดเกษตรกร นอกจากนี้ยังพบว่าผู้บริโภคในตลาดเกษตรกรที่จำหน่ายผลผลิตเกษตรอินทรีย์มีความน่าจะเป็นที่จะจ่ายราคาส่วนเพิ่มสูงกว่าผู้บริโภคในตลาดที่จำหน่ายผลผลิตเกษตรปลอดสารพิษ

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณประชากรผู้ให้ข้อมูลหรือนักวิชาการทุกท่านที่ข้าพเจ้าได้นำเอกสารของทุกท่านมาศึกษาและอ้างอิงจนกระทั่งเอกสารวิชาการฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณสาขาวิชาพัฒนาการเกษตรและธุรกิจเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย (เสไใหญ่) ที่ให้ความอนุเคราะห์และช่วยเหลือในการทำวิจัยตลอดกระบวนการ และขอขอบคุณประชาชนในตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่ให้ความรู้มือในการให้ข้อมูล นอกจากนี้ยังขอขอบคุณเทศบาลตำบลลำใหญ่ที่ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี

หวังว่าเอกสารวิชาการฉบับนี้คงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในตำบลวังวนต่อไป ทั้งนี้ผู้ศึกษาขอขอบคุณครูอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ช่วยสนับสนุนงานวิจัยเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ศึกษาขอขอบคุณคุณไฉ่ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง หากเอกสารวิชาการฉบับนี้ผิดพลาดประการใดคณะผู้จัดทำต้องขออภัยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการเกษตร. 2542. **ลักษณะทางพฤกษศาสตร์** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. 21 มกราคม 2561.

“กลไกราคาในระเศรษฐกิจ” ใน วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี; (แก้ไขล่าสุดเมื่อ 17 เมษายน 2560) [สารานุกรมออนไลน์]; เข้าถึงได้จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/จาก>; เข้าถึงเมื่อ 5 พฤษภาคม 2560.

เฉลียว เรืองเดช, 2542. จาก ; พิษ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 4.

นพรัตน์ บำรุงรักษ์ และนริศ แก้วสีนวล, การใช้ประโยชน์ของต้นจากบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง จังหวัด นครศรีธรรมราช. ม.ป.ป.

ปวีร์ ศิริรักษ์. 2555. **การศึกษากลไกการกำหนดราคาของผู้รับซื้อมันสำปะหลัง**. กรุงเทพมหานคร : ฐานข้อมูลโครงสร้างพื้นฐานภาครัฐด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.(สำเนา)

- ภูวเรศ มณฑลเพชร. 2555. การประยุกต์เทคนิคการรับรู้ระยะไกลในการประเมินมูลค่าผลผลิตของต้นจากในพื้นที่ป่าชายเลน จังหวัดสมุทรสาคร. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์/กรุงเทพฯ. (สำเนา)
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. กลไกราคา. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://th.wikibooks.org/wiki/> 21 มกราคม 2561.
- อดิสร สังข์คร. 2557. การศึกษาห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจเครื่องแกงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (สำเนา)
- องค์การบริหารส่วนตำบลวังวน. 2561. ข้อมูลพื้นฐานตำบลวังวน. ตำบลวังวน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง.